

Mészáros László őrnagy, főiskolai adjunktus:

A PEDAGÓGIAI KÉPESSÉGEK JELENTŐSÉGE, FEJLESZTÉSÜK
LEHETŐSÉGEI A FŐISKOLAI KÉPZÉSBEN

Az elmúlt évtizedben megnőtt a társadalom érdeklődése a hadsereg, a hadseregben uralkodó viszonyok és vele szerves összefüggésben a tisztí kvalítások szerepe, érvényesülése, fejlesztése iránt. Ez a figyelem jórészt kritikai jellegű, s nem mentes olyan sommás elmarasztaló ítéletektől sem, amely a hadsereget, emberi viszonyait, a tiszték kvalitásait konzervatívnak minősítik. Nem egyszer találkozunk túlzó, szélsőséges, máskor magasztaló véleményekkel.

1./ A pedagógiai képességek formálódásának szükségessége a repülő fegyvernemnél és a főiskolán

A társadalom és a hadsereg demokratizálódása folytán a pedagógiai képességek¹ egyre nagyobb jelentőséget és szerepet kapnak. E szerepnek való megfelelés fontos feltétele a repülő fegyvernemnél egyrészt, hogy ezek a képességek kialakuljanak, illetve fejlődjenek, másrészt, hogy munkamegosztás jöjjön létre a pedagógiai képességek kialakításában és fejlesztésében fáradozó nevelési tényezők között. A munkamegosztáson belül még nincsenek részleteiben kimunkálva a nevelési tényezők sajátos feladatai.

A pedagógiai készségek és képességek fejlesztését az indokolja, hogy a repülő fegyvernem egy olyan katonai színtér, ahol az összes fegyvernem közül talán a legnagyobb a parancsnok és a beosztottak, tágabban értelmezve a munkavégzők egymásrautaltsága és ez az egymásrautaltság már békében is egyértelműen megnyilvánul. A katonai főiskolának nem különben a repülő fegyvernemnek elemi érdeke a fontosabb pedagógiai képességek kifejtése, mert ennek tartós hiánya alaprendeltetést veszélyeztető tényező lehet a repülőcsapatoknál.

1. Pedagógiai képességek: pedagógiai tapintat, csoportvezetői képességek, szociatív képességek, empátia, közlőképesség.

A főiskola nevelési tényezői már eddig is sokat tettek és tesznek a pedagógiai képességek fejlesztése érdekében. Ugyanakkor még nem tudatosult a kívánt mértékben, hogy mely pedagógiai képességek, mely parancsnoki-szakmai beosztásban van kitüntetett szerepe.

A nevelési tényezőknél² a repülő fegyvernemnél nélkülözhetetlen pedagógiai képességek kialakítását és fejlesztését elősegítő módszerei és munkaformái csak részben alakultak ki. A négyéves főiskolai képzésre való áttérés ugyanakkor szükségszerűen olyan új munkaformák és módszerek felszínre kerülését is igénylik, amelyek segítségével a honvédség, a repülő fegyvernem, de a társadalom elvárásait is tükröző pedagógiai készségek és képességek alakíthatók ki.

2./ A fontosabb pedagógiai képességek és fejlesztésük lehetőségei a főiskolán

Régóta bizonyított tény, hogy valamilyen irányú képessége minden embernek van, ennek feltárása azonban nem egyszerű, mivel mint belső lehetőség rejtett, és csak valamilyen teljesítmény után nyilvánul meg.

Az előzőekben említett pedagógiai képességek közül - terjedelmi korlátok miatt - csak az empátiával foglalkozom részletesebben. Úgy gondolom, az empatikus képességen keresztül lehet leginkább bemutatni a pedagógiai képességek mechanizmusát, természetét és azt a tulajdonságát, amely az emberi érzelmekhez kötődik.

a./ Az empátia, mint pedagógiai képesség lényege, természete

Az empátia lényege az a megfigyelésen, tapasztalaton következtetéseken alapuló állítás, hogy az ember sajátos képességével bele tudja élni magát a vele közvetlen kapcsolatban levő másik ember lelkiállapotába, ez a

2. Nevelési tényezők: parancsnokok; tanári állomány; osztályfőnökök, hallgatói csoportok; a főiskola objektív helyzete, körülményei; a főiskola önkéntes szerveződései; a hagyományok. (Szerző megjegyzése)

beleélés sajátos pszichés folyamatokat indít meg, amelynek révén fel tudja idézni magában az ember a másokban zajló indulatok, érzelmek és gondolatok tartalmát és azok összefüggéseit, és e felidézés révén el tud jutni a másik ember megértéséhez. Mégsem az empátia az egyetlen képesség ami elősegíti a másik ember megismerését és megértését. A megértés létrejöhet a megfigyelés, a másik embertől származó információk értékelése vagy a másik ember társas helyzete alapján történő következtetések révén is. Míg azonban a többi mechanizmus viszonylag általánost, sablonost ért meg a másik emberben, az empátia alkalmas arra, hogy a teljesen egyedi, sajátos lelki tartalmak megismeréséhez is hozzásegítsen. A többi megértési mód elsősorban intellektuális, értelmi jellegű, az empátia főleg az érzelmi viszonyok megértésén alapul.

Az empátia minden ember képessége, de nem mindenki és nem minden helyzetben tudja ezt alkalmazni. Az alkalmazás nemcsak általánosságban differenciális, hanem e képesség lehet teljes inaktivitásban, lehet különlegesen fejlett, és lehet különleges alkalmakra fenntartott.

Érdekes az empátiával kapcsolatban azt a felvetést is jelezni, amely a modern személyiség-lélektan és pszichoterápia emberi kapcsolatokról kialakult felfogásából ered. Eszerint az emberek egymás iránti viszonyulásában igen sok a feszültség, a zavar. Szoros kapcsolatban álló emberek is gyakran nem értik meg egymást. Különleges törekvésekkel, próbálkozásokkal is rendkívül nehéz megérteni egy másik ember sajátos érzelmvilágát. Igen sok a konfliktus, amely a megértés hiányából vagy zavarából ered, és gyakran ezek súlyosbítják vagy változtatják tragédiává az emberek egyéni élethelyzetéből fakadó ellentéteket. Az empátia tehát olyan képesség, amely a mindennapi életben nem kielégítően érvényesül, és emiatt sok nehézség forrása. Az emberi kapcsolatok, a munkahelyi légkör zavarainak megoldásában az empátikus képesség igen lényeges vezérelvvé válhat a jövőben. Az empátia lényegének megértése, az empátikus képességünk fejlesztése hozzásegít egyrészt a többi pedagógiai képesség fejlődéséhez, másrészt számos élethelyzetben való megbízhatóbb eligazodásban. (Felnőttek társas viszonyában, a vezetők és beosztottak viszonyában, gyermeknevelésben, intim kapcsolatokban stb.) Minden emberben megvan tehát az a képesség, hogy a másik lelkiállapotába - érzelmeibe, gondolkodásmódjában, beállítódásaiba - beleélje magát. Voltaképpen így érthetjük meg igazán egymást, így tudjuk meg, hogy a másik mit érez, mire vágyik, mi nyugtalanítja.

b./ Az ompatikus képesség fejlesztési lehetőségei a főiskolai képzésben

Empátia a parancsnok-hallgató kapcsolatrendszerben

A szervezeti élet valósága gyakran több problémát tartalmaz, mint a szervezeti modell alapján várhatnánk, és ezek megoldása is a parancsnokokra vár. A parancsnokok mást, többet is tesznek, mint a szervezeti szabályozókkal élnek, más szabályozási eszközöket is alkalmaznak, például a kommunikációt.

Szükségtelen mindig kényszert, büntetést alkalmazni, elég csak kommunikálni, ha a hallgatói viselkedés vagy tevékenység nem vág egybe a szervezeti szabályokkal. Szabályozási lehetőségek rejlenek a formális kapcsolatokon belül folyó személyes kommunikációban is. Ennek pedig fontos tényezője az empátia, vagyis a beleélő megértés a vezető részéről. A nem formális szabályozás fontossága leginkább akkor mutatkozik meg, amikor a szervezet változásban van, vagy különös megterhelést kell a hallgatóknak elviselni. (Áttérés az egyik képzési rendszerről és másikra; elsőéves hallgatók alapképzése, majd a tanszékekre kerülése; vizsgaidőszakok stb.) Ilyenkor a hagyományos szabályozók gyakran nem eléggé hatásosak, pszichológiai befolyásolásra van szükség. A pszichológiai szabályozás, befolyásolás beavatkozási pontjainak és alkalmainak érzékeléséhez van nagy szükség az empátiára.

Gyakran előfordul, hogy a hallgatók munkájának megítéléséhez kell az, hogy a parancsnoka beleélje magát annak helyzetébe. Sokszor személyes nehézségek, munkahelyen kívüli problémák nehezítik a megfelelő minőségű tevékenységet. A parancsnok ezt felfoghatja a hallgató nem verbális megnyilvánulásaiából és segíteni tud akár baróti megbeszéléssel, akár a teljesítménycsökkenéssel kapcsolatos időszakos türelmével, esetleg felmenthet bizonyos kötelezettségek alól. A hallgató problémáinak minden részletét azonban szükségtelen kipuhatolni, csak azokat kell, amelyek a hallgató szervezeti viselkedésére vonatkoznak.

Szeretném a figyelmet felhívni arra, hogy számos szervezeti bajnak, teljesítménycsökkenésnek maga a vezető az oka. A hibák gyakran apró formai

sajátosságokban jelentkeznek: agresszió a kommunikációban; minősítő magatartás, mikor az nem indokolt. Ha a vezető az empátia alkalmazásával észreveszi a hallgatók nem verbális reakcióit, negatív visszacsatolást kap önre számra, tudja, hogy viselkedésében változtatni kell.

Empátia a tanár-hallgató interakcióban

Amerikai pszichológusok kutatásai alapján tudjuk, hogy az orvosok, ügyvédek és a pedagógusok empátikus érzékenysége tendenciájában csökken. Ez a megállapítás annál is inkább meglepő, mivel e három szakmában van leginkább szükség az empátikus képességre.

Főiskolánkon kevésbé tapasztalt, de a pedagógiai gyakorlatban mind sűrűbben felbukkanó jelenség az autokratikus pedagógiai vezetés. Ez a stílus kapcsolja ki leginkább az interperszonális visszajelzéseket és hat az empátia fejlődése ellen. E pedagógiai stílus jegyei a személytelenség, a merev racionalitás, a hallgatók közlési lehetőségeinek korlátozása, vagy az ellentmondással és az eltérő véleménnyel szembeni türelmetlenség. Pedagógusaink leginkább a demokratikus pedagógiai stílus elsajátítása és tudatos alkalmazása révén védekezhetnek az autokratizmus ellen. Ehhez segítséget adhat Thomas Gordon: A tanári hatékonyság fejlesztése c. könyve.

Az empátikus képesség fejlesztésével összefüggésben szeretném a figyelmet felhívni a nem verbális kommunikáció fontosságára. Így hívjuk a rejtett kommunikációs csatornákat, azt a tulajdonságukat kiragadva, hogy függetlenek a beszédétől. A nem verbális kommunikáció csatornáit a mimika, a tekintet, a vokalizáció, a kézmozgás, a gesztusok és a testtartás. Ezen kommunikációs csatornák természetének, működési mechanizmusának ismerete hozzásegít bennünket az empátikus képesség gyakorlásához, ahhoz, hogy a hallgatók nem verbális közléseit dekódolva beleéljük magunkat azok szükségletrendszerébe.

A hallgató részéről jelzésértékű, amikor kifogást mond, de nem néz a szemünkbe, amikor egy temperamentumos hallgató beszéde halk, fésült és bágyadt, amikor a vizsgán, szemináriumon, gyakorló foglalkozásokon a kezét tördéli, amikor egyéni megnyilatkozását feszült, szorongó idegállapot kíséri.

Az empátia gyakorlása a pedagógiai munkában való alkalmazása nem könnyű, esetenként nagy odafigyelést és fáradtságot igénylő tevékenység, de alkalmazása elősegíti a többi pedagógiai képesség felszínre kerülését, kibontakozását. Megfelelő segítséget nyújthat ugyanakkor a parancsnoki-vezetői munkában is.